

**GRAMMATICAL HOMONYMY IN THE SHORT FORMS OF PERSONAL DATIVE
AND POSSESSIVE PRONOUNS – A PROBLEMATIC FIELD IN TEACHING
BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE**

Lidiya Kavrakova

Medical University – Plovdiv, Bulgaria, Department of Languages and Specialized Training – Bulgarian
Language Section, lkavrakova@abv.bg

Ralitsa Dimitrova

Medical University – Plovdiv, Bulgaria, Department of Languages and Specialized Training – Bulgarian
Language Section, rali2107@abv.bg

Abstract: The main purpose of teaching Bulgarian to foreign students is to build linguistic competence for daily life communication and for special purposes (academic and professional communication).

The pronominal system of the Bulgarian language - the short forms of personal dative and possessive pronouns, in particular - turns out to be a challenging field to foreign students, as they tend to make a lot of mistakes in the process of learning. The specific pronominal paradigm of the Bulgarian language contains forms that are difficult for foreign students to comprehend, thus they become a focus of interest of the theory of errors in order to develop a methodology for overcoming these difficulties.

The purpose of this article is to present an observation on a grammatical homonymy related to personal dative and possessive pronouns (short forms). This grammatical homonymy objectively leads to errors being made due to overgeneralization at the early stages of acquisition of the Bulgarian language by foreign students. Learners acquire lexical and grammatical competence (a basic parameter comprising lexical, morphological, syntactic and phonological-graphological knowledge) when they begin to recognize and differentiate homonymous word forms. In order to achieve this competence we suggest a system of targeted exercises to identify and compare homonymous forms and their correct use in sentence formation.

Bulgarian grammar books explain this homonymy not so much as an element of the paradigmatic structure of the pronominal case, but as a manifestation of suppletivism that has gone beyond the category of case.

Based on the observations that short personal and possessive pronouns are particles with grammatical function and not meaningful case forms, a rule is deduced, according to which the possessor and the possessed have gender and number form independent from the other word in the word combination.

Of particular importance for foreign students is mastering the word order of the personal dative pronouns, for which rules are presented in tabular form. Foreign students cannot learn and comprehend grammatical homonymy in short pronouns in the Bulgarian language, unless they are also introduced to the rection of basic verbs.

The knowledge of presented grammatical homonymy can be applied by learners to achieve linguistic competence in relation to the Bulgarian language in the general and academic sphere.

Keywords: Bulgarian language for foreign students, grammatical homonymy, personal dative and possessive pronouns (short forms), suppletivism, lexical and grammatical competence

**ГРАМАТИЧНАТА ОМОНИМИЯ ПРИ КРАТКИТЕ ФОРМИ НА ЛИЧНИТЕ
ДАТЕЛНИ И НА ПРИТЕЖАТЕЛНИТЕ МЕСТОИМЕННИЯ – ПРОБЛЕМНО ПОЛЕ
ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК КАТО ЧУЖД**

Лидия Кавръкова

Медицински университет – Пловдив, България, Департамент за езиково и специализирано
обучение – Секция по български език, lkavrakova@abv.bg

Ралица Димитрова

Медицински университет – Пловдив, България, Департамент за езиково и специализирано
обучение – Секция по български език, rali2107@abv.bg

Резюме: В преподаването на български език на чуждестранни студенти основна цел е изграждането на комуникативна компетентност в ежедневно-битовата сфера и за специални цели (академична и професионална комуникация).

Системата на местоименията в българския език – и по-специално личните дателни и притежателните местоимения – кратки форми, обективно се оказва източник на голям брой грешки, допускани от чужденците в процеса на обучение. Специфичната местоименна парадигма на българския език съдържа трудноусвоими от чуждестранните студенти форми, които в аспекта на теорията на грешките са обект на интерес, за да се изгради методика за преодоляването им.

Настоящата статия има за цел да представи наблюдение върху една граматична омонимия, свързана с личните дателни и притежателните местоимения (кратки форми). Тази граматична омонимия обективно води до грешки поради свръхгенерализация в началото на усвояването на българския език от чуждестранните студенти. Лексико-граматичната компетентност на обучаемите (основен параметър, съдържащ лексикалните, морфологичните, синтактичните и фонологно-графологичните знания) се придобива, когато те започнат да осъзнават и разграничават омонимичните словоформи. За нейното постигане препоръчваме система от целенасочени упражнения за откриване и сравняване на омонимните форми и правилната им употреба при конструиране на изречения.

В българската граматична литература тази омонимия е обяснена не толкова като елемент от падежната парадигма при местоименията, колкото като проява на суплетивизъм, излязъл извън категорията падеж.

Въз основа на наблюденията, че кратките лични и притежателни местоимения са частици с граматична функция, а не пълноценни падежни форми се извежда правило, според което притежателят и притежаваният предмет имат независима от другата дума в словосъчетанието форма по род и число.

От особена важност за чуждестранните студенти е овладяването на словореда на личните дателни местоимения, за което се представят правила в табличен вид. Граматичната омонимия при кратките местоимения в българския език не може да бъде овладяна от чуждестранните студенти, ако не им се представи и рекцията на основни глаголи.

Предложените в статията практически подходи са елемент от дейностите в преподаването, насочени към създаване на умения за използване на българския език в общата и академичната сфера. Знанието за представената граматична омонимия може да бъде приложено от обучаемите за постигане на лингвистична компетентия по отношение на българския език.

Ключови думи: български език за чуждестранни студенти, граматична омонимия, лични дателни и притежателни местоимения (кратки форми), суплетивизъм, лексико-граматична компетентност

1. УВОД

В преподаването на български език на чуждестранни студенти основна цел е изграждането на комуникативна компетентност в ежедневно-битовата сфера и за специални цели (академична и професионална комуникация).

Системата на местоименията в българския език – и по-специално личните дателни и притежателните местоимения – кратки форми, обективно се оказва източник на голям брой грешки, допускани от чужденците в процеса на обучение. Специфичната местоименна парадигма на българския език съдържа трудноусвоими от чуждестранните студенти форми, които в аспекта на теорията на грешките са обект на интерес, за да се изгради методика за преодоляването им.

2. ГЛАВЕН ДЯЛ

Настоящата статия има за цел да представи наблюдение върху една граматична омонимия, свързана с личните дателни и притежателните местоимения (кратки форми). Тази граматична омонимия обективно води до грешки поради свръхгенерализация в началото на усвояването на българския език от чуждестранните студенти. Лексико-граматичната компетентност на обучаемите (основен параметър, съдържащ лексикалните, морфологичните, синтактичните и фонологно-графологичните знания) се придобива, когато те започнат да осъзнават и разграничават омонимичните словоформи. За нейното постигане препоръчваме система от целенасочени упражнения за откриване и сравняване на омонимните форми и правилната им употреба при конструиране на изречения.

В българската граматична литература тази омонимия е обяснена не толкова като елемент от падежната парадигма при местоименията (Андрейчин, Стоянов, Пашов), колкото като проява на суплетивизъм, излязъл извън категорията падеж. Стоянов отбелязва, че при местоименията „падежни форми са се запазили само за именителен, винителен и дателен падеж; употребата на падежните форми се обуславя от синтактичната служба на личните местоимения в изречението, например: *Аз* (именителен падеж - подлог) разбрах недоумението им. Повикаха *ме* (винителен падеж – пряко допълнение). Дадоха *му* (дателен падеж – непряко допълнение) награда.“

Обяснявайки суплетивизма (от лат. suppleo “допълвам, заменям”) като начин за изразяване на граматични значения на дадена дума, при който за съответната граматическа словоформа се използва друг корен, Добрева посочва като пример словоформите на личните местоимения, срв. аз ~ мене, ме, ми; той ~ него, го, му; тя ~ нея, я, ѝ; те ~ им; рус. я ~ меня; он ~ его, ему; она ~ ей, ее; мы ~ нас, нам; они ~ их, им; анг. I ~ me; she ~ her; we ~ us; нем. ich ~ mir, mich; er ~ ihm, ihn; sie ~ ihr; es ~ ihm; wir ~ uns; ihr ~ euch; sie ~ ihnen; фр. je ~ moi, lat. ego ~ mei и т. н.

Според Куцаров „при личните местоимения падежните отношения се изразяват чрез суплетивни форми, което насочва категорията към лексикално-граматичните. Стабилни са позициите на кратките падежни форми ... ми, ти, му, ѝ, ни, ви, им, но от съвременна гледна точка те са по-скоро частици с граматична функция, отколкото пълноценни падежни форми.“

Според Зидарова „в морфологично отношение за парадигмата на личните местоимения е характерен суплетивизъм. Поради това обстоятелство, ..., личните местоимения понякога не се интерпретират като словоформи, а като отделни лексеми.“

За да разграничават успешно тези омонимични форми, студентите трябва да усвоят правилото, че притежателните местоимения имат приименна позиция, а дателните лични местоимения - прилагателна позиция в изречението, върху което акцентира и Маслов.

В помощ на обучаемите правилата за разграничаване на омонимните форми могат да бъдат илюстрирани чрез таблици по следния начин:

Таблица 1

Кратки форми на притежателните местоимения - правила за разграничаване на омонимните форми	
Стоят след членувани съществителни имена (за лица или предмети)	моливът <i>му, ѝ, им</i> приятелят <i>ми, ти, ѝ</i> чантата <i>му, ѝ, им</i> преподавателката <i>му, ѝ, им</i> детето <i>му, ѝ, им</i> книгите <i>му, ѝ, им</i>
Не се членуват само роднински имена в единствено число.	баща <i>ми</i> , сестра <i>ти</i> , майка <i>ѝ</i>
В множествено число роднинските имена се членуват.	бащите <i>ни</i> сестрите <i>им</i> майките <i>ви</i>
Исключение от това правило	синът / -а
* Кратките форми на притежателните местоимения стоят след първото прилагателно име, което винаги е членувано.	Косата на Ани е дълга и руса. Харесвам дългата <i>ѝ</i> руса коса.

Горанова обръща внимание на една особеност на словосъчетанията от име и притежателно местоимение, която се превръща в предизвикателство за чужденците, изучаващи български език: „Може би най-често се допускат грешки при употребата на притежателните местоимения. По принцип те експлицират информация за лице, но могат да свидетелстват и за род, и за число. Затруднения се срещат основно в случаи, когато родът и/или числото на притежателя и на притежаваното не съвпадат. В примера *неговата книга*, субектът притежател е от ед. ч., м. р., докато притежаваният обект е също от ед. ч., но ж. р. При *моите книги* е засвидетелстван притежател в ед. ч., а притежаваното е вече в мн. ч. първото лице указва отношението между глаголното лице и говорещото лице: в конкретния пример те съвпадат, но множествеността на притежавания обект може да доведе до езикова грешка. една грешка при употребата на притежателно местоимение може да откъдести глаголното с говорещото лице, вместо да посочи, че говорещото е само едно от глаголните лица. Така, ако един чужденец погрешно „прехвърли“ числото на притежаваното върху притежателя, бихме срещнали *моята книга* вместо *нашата книга*.“

Въз основа на тези наблюдения извеждаме правило: **Притежателят и притежаваният предмет имат независима от другата дума в словосъчетанието форма по род и число.** За затвърждаване на уменията за правилна употреба на тези словосъчетания се предлагат упражнения.

От особена важност за чуждестранните студенти е овладяването на словореда на личните дателни местоимения: основните му варианти - те никога не стоят в началото на изречението, а след глагола или преди него, се предлагат в табличен вид с примери:

Таблица 2

Кратки дателни лични местоимения – словоредни особености	
Свързват се лексикално с глагола и стоят преди или след него. *Кратките дателни форми се използват при глаголи, които изискват свързване със съществително (във функция на обект) чрез предлога <i>на</i>.	м.р., ср. р. - му Помагам на Крум. Помагам му. Изпращам имейл на преподавателя. Изпращам му. Казвам на момчето. Казвам му. ж.р. - ѝ Обяснявам на Лора. Обяснявам ѝ. Пиша на мама. Пиша ѝ. мн. ч. - им Обаждам се на Крум и Лора. Обаждам им се. Благодаря на студентите. Благодаря им.
Варианти на словореда	- След глагола. 1 2 Казвам ти. - В изречения с подлог в именителен падеж преди глагола. 1 2 Аз ти казвам. - При отрицателни глаголни форми. 1 2 3 Аз не ти казвам - Във въпросителни изречения. 1 2 3 Аз казах ли ти? - При възвратни глаголи. 1 2 3 Обаждам ти се . 1 2 Аз ти се обаждам.

Граматичната омонимия при кратките местоимения в българския език не може да бъде овладяна от чуждестранните студенти, ако не им се представи рекцията на основни глаголи, които са въведени като част от задължителната лексика в началото на обучението. Някои от тези глаголи изискват дателни форми на личните местоимения: **казвам, давам, позволявам, обяснявам, помагам, обаждам се, говоря, благодаря, изпращам, пиша**. Други глаголи изискват винителни форми на личните местоимения, с които студентите са се запознали преди въвеждането на понятие за кратки притежателни местоимения: **вземам, виждам, гледам, слушам,отключвам, заключавам, отварям, затварям, чувам, търся, намирам, познавам, знам, пия, ям, каня, харесвам, обичам, искам, питам, моля, мразя, целувам, чакам, прегръщам, пипам, разбирам, срещам, моля, слагам, има, няма, както и частицата ето**. Редица глаголи управляват и двете

падежни форми, тоест могат да имат и пряко, и непряко допълнение. Ако обектът на действието при тях е лице, местоимението, което го замества, е в дателен падеж. Ако обектът на действието е предмет, местоимението, което го замества, е във винителен падеж. Например: *Давам парите на продавачката. Давам ѝ ги.* Знанието за тези две групи глаголи, които „управляват“ винителен или дателен падеж на местоименията, улеснява възприемането на разликата между омонимичните форми и осигурява тяхната правилна употреба в речта:

Таблица 3

Кратки винителни форми	Кратки дателни форми.
Ани познава <i>професор Петров</i> . Ани <i>го</i> познава. = Познава <i>го</i> .	Ани благодари на <i>професор Петров</i> . Ани му благодари. = Благодари му .
Ани познава ли <i>професор Петров</i> ? Ани познава ли <i>го</i> ? = Познава ли <i>го</i> ?	Ани благодари ли на <i>професор Петров</i> ? Ани благодари ли му ? = Благодари ли му ?
Ани не познава <i>професор Петров</i> . Ани не <i>го</i> познава. = Не <i>го</i> познава.	Ани не благодари на <i>професор Петров</i> . Ани не му благодари. = Не му благодари.

Предлагаме на студентите следните упражнения за откриване и употреба на омонимните местоименни форми:

- I) *Наблюдавайте граматичната омония в следните примери.
Посочете личните и притежателните местоимения от текста.*

А. Ани и Крум учат медицина в една група. В групата им има студенти от Гърция и Германия. Те понякога не разбират добре някои думи на български език, затова Ани им помага.

Б. Ангел е студент по медицина в Пловдив. Квартирата му е близо до университета. Той има котка, която отглежда с удоволствие. Котката му обича риба и Ангел често ѝ дава. Когато приятелите му идват на гости, той им позволява да играят с котката. „Животинчето ти е много забавно!“ – казват му колегите.

- II) *Попълнете с дателни форми на личните местоимения или с кратки форми на притежателните местоимения.*

1. Виолета купува сладолед на детето.	Виолета му.. купува сладолед.
2. Г-жа Кръстева обяснява на студентите.	Г-жа Кръстева обяснява.
3. Аз благодаря на лекаря.	Аз благодаря.
4. Децата помагат на майката.	Децата помагат.
5. Тетрадката на Борис е нова.	Тетрадката е нова.
6. Бабата на Лора и Наско е добра.	Баба е добра.
7. Г-н Петров има големи деца.	Децата са големи.
8. Бащата на Ани е зъболекар.	Баща е зъболекар.

- III) *Попълнете с необходимото местоимение:*

Познавам господин Петров, който е приятел на баща Познавам и съпругата – тя е лекарка и работи в болница „Каспела“. Децата са студенти по фармация. Срещам д-р Петрова пред университета и предлагам да изпием по едно кафе и да разкаже за работата си.

- IV) *Задайте въпроси:*

1.?	Да, доктор Петров я преглежда.
2.?	Да, Ани му пише писмо.
3.?	Да, къщата им е голяма.
4.?	Да, студентите го поздравяват.
5.?	Да, майка ѝ е учителка.
6.?	Да, той ги търси.
7.?	Да, Лора им се обажда.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложените в статията практически подходи са елемент от дейностите в преподаването, насочени към създаване на умения за използване на българския език в общата и академичната сфера. Знанието за представената граматична омонимия може да бъде приложено от обучаемите за постигане на лингвистична компетенция по отношение на българския език. Бихме искали чрез показаните техники и наблюдения от практиката ни да споделим своя опит и идеи за оптимизиране на преподаването на българския език като чужд.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин, Л. и кол. (1994). ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМНЕНИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК, том 3, СИНТАКСИС, БАН, 186 -191
- Андрейчин, Л. и кол. (1993). ГРАМАТИКА НА СЪВРЕМНЕНИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК, том 2, МОРФОЛОГИЯ, БАН, 192 -195
- Бирова, И. (2021). ИГРАТА И ИГРОВИТЕ ФОРМАТИ В ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ. Сборник с научни доклади, София, Военна академия „Г. С. Раковски“
- Goranova, S. (2020). POSSESSIVE PRONOUNS AS MODIFIERS OF THE PERIPHERY IN THE FIELD OF PERSONALITY IN CONTEMPORARY. lib.uni-plovdiv.net
- Добрева, Е. (2020). УВОД В ОБЩОТО ЕЗИКОЗНАНИЕ. УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО “ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”, Шумен, 96
- Зидарова, В. (2007). БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. ТЕОРЕТИЧЕН КУРС С ПРАКТИКУМ. 122 - 124
- Куцаров, К. (2022) БЪЛГАРСКИТЕ ЛЕКСЕМНИ КЛАСОВЕ И УЧЕНИЕТО ЗА ЧАСТИТЕ НА РЕЧТА. ИК „Калибри“ 242-247
- Куртева, Г. (2019). РЕАЛИЗАЦИИ НА КАТЕГОРИЯТА РОД НА МЕСТОИМЕННИЯТА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК КАТО ЧУЖД. София, Годишник „Чужди езици и култури“ - Том 2, Издателство на Нов български университет
- Куцаров, И., Бояджиев, Т., & Пенчев, Й. (1999). СЪВРЕМЕНЕН БЪЛГАРСКИ ЕЗИК. София, изд. П. Берон, 334
- Маслов, Ю. (1982). ГРАМАТИКА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. София, Наука и изкуство, 302
- Ницолова, Р. (2023). БЪЛГАРСКА ГРАМАТИКА. МОРФОЛОГИЯ. УИ „Климент Охридски“
- Стоянов, Ст. (1980). ГРАМАТИКА НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК. София, Наука и изкуство, 299-303
- Тилев, Е. (2022). МОРФОЛОГИЧНА (НЕ)КАТЕГОРИАЛНОСТ Пловдив, Макрос 203, 223-226